

Ivana Simović – Hiber

**OGLEDI
O KRIZI KRIMINOLOGIJE
I KRIVIČNOG PRAVA
U SAVREMENOM SVETU**

LEX REX

Samuel Rutherford 1644

Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu
Akademska misao
Beograd 2018.

Dr Ivana Simović – Hiber

OGLEDI O KRIZI KRIMINOLOGIJE I KRIVIČNOG PRAVA U SAVREMENOM SVETU

Recenzenti

Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Prof. dr Stanko Bejatović

Prof. dr Božidar Banović

Izdavači

Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu
Akademska misao, Beograd

Štampa

Akademska misao, Beograd

Tiraž

200 primeraka

ISBN 978-86-7466-733-0

CIP - Каталогизacija y публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
COBISS.SR-ID 262710284

---

www.akademska-misao.rs
office@akademska-misao.rs

SADRŽAJ

PREDKOVOR	5
1 SKICIRANJE PROBLEMA - KONTEKST NOVE SOCIOLOGIJE KRIMINALA I KRIVIČNOG PRAVA.....	7
1.1 POKUŠAJ RAZUMEVANJA POJMA HARM	15
1.2 NOVI TRIJUMFALIZAM U KONTROLI KRIMINALITETA	21
1.3 PUNITIVNOST I PENALNI POPULIZAM	25
2 PRIHVAĆENA KRIZA KRIMINOLOGIJE I NEPRIZNATA KRIZA KRIVIČNOG PRAVA.....	29
2.1 NEOLIBERALNI DISKURS I PRAVNO MIŠLJENJE	39
3 OGLEDA O KRIVIČNOM PRAVU I VLADAVINI PRAVA NA PRIMERU NAČELA ZAKONITOSTI.....	43
3.1 POŠTOVANJE NAČELA ZAKONITOSTI U KREIRANJU I TUMAČENJU KRIVIČNOG ZAKONA	50
3.2 MEĐUNARODNO PRAVO KAO“ IZUZETAK“ UNUTAR OPŠTEG PRAVNOG SISTEMA.....	55
3.2.1 <i>Opšti deo Statuta Međunarodnog krivičnog suda (Rimski statut)</i>	56
3.2.2 <i>Harmonizacija krivičnog materijalnog prava</i>	57
3.3 ZLOUPOTREBA (POLITIČKE) I PRAVNE MOĆI – NOV IZAZOV NAČELU ZAKONITOSTI	60
4 UNUTRAŠNJA KOHEZIJA I POLITIKA KRIVIČNOG ZAKONA	67
4.1 NAČELO ZAKONITOSTI ZAKONSKOG TEKSTA.....	70
4.1.1 <i>Odnos opšteg i posebnog dela krivičnog prava</i>	70
4.1.2 <i>Preciziranje kažnjive zone – odnos krivičnog i prekršajnog zakonodavstva</i>	71
4.1.3 <i>Novo zakonodavne tendencije i tehnike (i vladavina prava)</i>	76
5 OGLEDA O TEORIJSKOM MODELU UČINIoca KRIVIČNOG DELA	81
5.1 OGLEDA O TRADICIONALNOM SAUČESNIŠTVU	83
5.1.1 <i>Drugi ugao razmišljanja o izvršiocu krivičnog dela</i>	86
5.1.2 <i>Drugi ugao razmišljanja o oblicima saučesništva</i>	91
5.1.3 <i>Poroznost klasične teorije participacije i lex certa</i>	95
6 OGLEDA O MODELU INDIVIDUALNE ODGOVORNOSTI U GRUPNOM KRIVIČNOM DELU.....	101
7 INDIKATORI ZA NOVA RAZMIŠLJANJA O ZLOČINU - VLADAVINA PREKO (METAFORE) ZLOČINA I DISKURS SEKURITIZACIJE	129
8 ZAKLJUČAK O KRIZI KRIMINOLOGIJE I KRIVIČNOG PRAVA U SAVREMENOM SVETU	137
9 LITERATURA	141
9.1 NEPOSREDNO CITIRANA LITERATURA	141
9.2 SPISAK KORIŠĆENE LITERATURE.....	149

PREDGOVOR

Naziv teksta upućuje na nekoliko uočenih ključnih problema.

Pre svega, govori se o krizi kriminologije i krivičnog prava u savremenom svetu.

Nije uobičajeno da se knjiga započne konstatacijom i priznanjem o konfuziji u predmetu o kome se namerava pisati, ali kriminologija je u tolikoj meri opterećena svojom istorijom i stalnim preispitivanjem fundamenata svog specifičnog predmeta da opravdava ovakav pristup. Sa druge strane, krivično pravo pretenduje da bude čuvar (konzervator) pretpostavljenih i stabilizovanih društvenih vrednosti, opskrbljeno normativnom formom, ali u savremenom svetu već svojim „izgledom,, izaziva sumnju u podrazumevanu efikasnost.

Ovaj tekst se u određenoj meri oslanja na moje već objavljene radove. Ipak veza je relativno artificalna: raniji odabir tema je nastao iz perspektive sumnji u konzistentnost savremenog krivičnog prava, ali je sadašnja perspektiva drugačija. Ona, što će se pokušati ilustrovati tekstom, govori o nužnosti priznanja suštinske promene, o prelasku društva iz moderne u postmodernu. Možda se čak može reći da današnja sadržina samog pojma kriminala i konsekventno njegovo kriminološko i krivično-pravno tumačenje prati značenje ideologije neoliberalizma. Može se naravno raspravljati o tome da li se radi o novoj ideologiji, ali u svakom slučaju i na ovom mestu dovoljno je konstatovati nesumnjivo novi društveni kontekst koji utiče na značenje osnovnog predmeta analize – zločina (crime) odnosno povrede, nanošenja štete (harm). Teorija krivičnog prava, sa druge strane ne prihvata ove izazove, zadržavajući poziciju po kojoj je ono stabilan normativni sistem, priznajući eventualno kao problem savremenog stanja hiperinkriminalizaciju. Pokušaćemo pokazati da je problem mnogo dublji, i da ono dobija obrise hibridnog prava.

Na početku je važno ukazati na osnovni problem kriminologije, a to je da ona jedina među društvenim naukama nosi teret nesamostalnog predmeta istraživanja – on je fiksiran, determinisan od strane države (prava). Stoga se u literaturi sa pravom

postavlja dilema: da li kriminologija treba da proglasi emancipaciju, ili da služi kao oružje bilo koje države (uz instrumentalizovano krivično pravo) i bilo koje politike.¹

Agnew naglašava osnovne savremene kriminološke dileme o prirodi zločina, ljudi, društva i realnosti.²

Čini se da bi bilo realnije savremeni pristup kriminologiji suziti na kontekstualizaciju društvenog prostora u kome se određujemo prema zločinu.

---

1 Reiman, J., (2006) Prikaz monografije *Beyond Criminology: Taking Harm Seriously*. Ed. by Paddy Hillyard, Christina Pantazis, Steve Tombs and Dave Gordon, London Pluto Press, 2004, *The British Journal of Criminology*, vol. 46 issue 2/2006, str.362

2 Agnew, R., (2011) *Synopsis of Toward a Unified Criminology: Integrating Assumptions about Crime, People, and Society*, New York University Press

1 SKICIRANJE PROBLEMA - KONTEKST NOVE SOCIOLOGIJE KRIMINALA I KRIVIČNOG PRAVA

Počinjem konstatacijom da opšti tip paradoksa sa kojima se danas susrećemo u kriminologiji i krivičnom pravu proističe između ostalog, i iz notorne činjenice da društvene nauke direktno reflektuju stanje u društvu. Stoga, ma koliko voleli tvrdnju o objektivizovanom sadržaju naučne discipline, svako analizirano pitanje je u suštini – **pitanje ogledalo.**

Istorijski posmatrano kriminologija je bila definisana i konstruisana kao nauka o zločinu (*crime-ology*) odnosno kao studije kriminala kao društvenog fenomena koji uključuje kreiranje zakona i njegovo kršenje, i socijalnu reakciju na kršenje zakona. Naš interdisciplinarni fokus je tradicionalno vezan za objekat zločin(a), uprkos činjenici da se polje izučavanja stalno umnožava vezanim predmetima: tako to danas nije samo žrtva, u prirodnoj dijadi zločin-žrtva, već i red, kontrola, rizik, bezbednost i nadzor.³

Da kriminologija ne bi stalno samu sebe proveravala, ostajući u postavljenom začaranom krugu (*crime-ology*) došlo se na ideju dekonstruisanja osnova i ključnih pojmova – zločin, kriminalitet i devijacija. Fuko je još 1977. godine izrazio sumnju u mogućnost postojanja totalizirajuće ili meta - teorije koja bi odgovorila na sva pitanja.

Ipak danas možemo prihvatiti postojanje dva pristupa: pristup vladajuće (*mainstream*) i kritičke kriminologije; njihove različite premise ilustruju svu podeljenost kriminologije, ali to posebno čini njihov metodološki pristup u širem smislu: izbor tipa kriminaliteta koji će se istraživati, objašnjenje zločina, korišćeni istraživački metodi i preporuke za politiku borbe protiv kriminaliteta. Vladajuća struja kriminologa se praktično uvek fokusira na individualne akte, dela krađe, nasilja i kriminalne akte u vezi sa drogama. Oni objašnjavaju ovaj suženi predmet obimno, ali ostajući u kategorijama ličnih osobina učinioca i najužem socijalnom okruženju, najčešće kroz slabu samokontrolu i lošu roditeljsku kontrolu; oslanjaju se u velikoj

---

³ Lam, A., (2016) *Making Crime Messy*, str. 51, in: Actor –Network theory and Crime Studies Explorations in Science and Technology, ed. Dominique Robert and Martin Dufresne, Rout ledge

meri na analizu statističkih podataka kako bi proverili i osnažili svoja objašnjenja; na osnovu toga čine preporuke za efikasniju rehabilitaciju i kažnjavanje učinioca. Nasuprot tome kritička kriminologija se fokusira na mnogo širi okvir „zločina“ uključujući mnoga štetna delovanja koja povređuju veliki broj ljudi, a ne moraju biti krivična dela, u smislu povrede krivičnog zakona. Objašnjenja traže u širem krugu ukrštenih društvenih snaga i odnosa.

Savremeni ugao poimanja pojma kriminaliteta, pa sledstveno i krivičnog prava je nužno uslovljen pomeranjem bazičnih kockica u shvatanju kompozicije društva. Kao što je istakao Lea, J.,⁴ dogodila se prećutana prekretница nazvana normalizacija zločina i čak njegova integracija u društveni i ekonomski život. To znači da je pretvaranjem delovanja, ranije poznatih kao kriminalne aktivnosti (ili bar povrede normi) u floskulu "tako funkcioniše" savremeni globalizovani svet, učinjen skok u nepoznato.

Normalizacija kriminaliteta, dekompozicija i pojma i značenja zločina i kontrole kriminaliteta (*crime control*), kao relativno novi prilazi u kriminologiji ukazuju na promenjeni ugao u skiciranju pojma fenomena. Naime, pojam zločina, čak i samo u fenomenološkom značenju gubi ili menja svoje značenje.

Trebalo bi poći od hipoteze da je krivičnopравни sistem nastao u okvirima moderne, tematizujući i odslikavajući smisao socijalne filozofije modernog društva. Osnovno pitanje koje se i danas postavlja je mogućnost poretka u uslovima pluralizma i slobodnog delovanja pojedinca u narastajućim složenostima društva⁵. Kada je reč o premodernim društvima, ona su se integrisala oko nekog unapred zdatog uporišta. U antičkoj Grčkoj država je počivala na vrlini, odnosno na moralu. Ono je u srednjem veku bilo zasnovano na transcedentalnom, religijskom uporištu koje je uređivalo odnose u društvu. Stoga se pitanje o integracijskom uporištu modernog društva, koje, fragmentizovano u niz različitih i suprostavljenih grupa bez unapred datog okvira svodi na pitanje mogućnosti uspostavljanja normativnog poretka. Ako je to svet "otvorenog horizonta" i ako nema ničeg što nas sprečava da sami konstruišemo svoj svet, pitanje ipak ostaje "klasično": kako se moderno društvo uopšte integriše? Odgovor je da su to univerzalne norme u okviru kojih sve različitosti nalaze zajednički imenitelj. "Sledeći

---

4 Lea, J., (2002) *Crime and Modernity (continuities in Left realist Criminology)*, SAGE publications

5 Pešić, V., Šta ste radili 12. marta, str. 2, pešćanik.net - pristup 13.03.2016

modernu liberalnu misao Đinđić kaže da nema ničeg univerzalnijeg od ustava u čijem su središtu subjektivna prava i slobode pojedinca"⁶. Odgovor je u zakonima i zakonitosti – u osnovnom značenju jednakosti u zakonu i pred zakonom.

Tek je u modernom društvu, čiji institucionalni okvir čine univerzalno važeće norme omogućeno emancipovanje političkog kao dezintegracijskog (zastupanje partikularnih interesa). Ako nema konstitutivne istine tada se otvara pitanje ko donosi odluke. Ono društvo koje uspe da napravi institucionalni okvir na vladavini zakona i jednakosti otvorilo je sebi šansu i za modernu politiku, zato što zakonitost garantuje da nijedno verovanje ne može da pretenduje na apsolutno važenje.

Dezintegracija (fragmentizacija) u okviru postmoderne dovodi do stvaranja kaleidoskopa stavova, koji (kaleidoskop) se uvek može protresti kada postoji potreba za novom perspektivom. Tako i univerzalnost normativnog supstrata počinje da bledi u korist sve ogoljenije ideje deregulacije (korporativno pravo, na primer)⁷.

Demokratske države kao da su sačuvali neke represivne kapacitete, ali kao da su izgubile sposobnost vladavine, ako pod vladavinom razumemo upravljanje javnim poslovima koje je ustav poverio državi. Ovo je stanje povezano sa globalizacijom. Globalizacija suštinski menja socijalne, političke i pravne konture modernih društava i država. Nadnacionalni nedržavni izvori moći i prava nameću i šire svoj autoritet na račun državne suverenosti. „Pred našim očima nestaje jedna bitna odlika moderne državnosti: nezaustavljivo bleedi isprepletanost političke zajednice, demokratije i prava. To više nisu kategorije koje idu jedna s drugom. Posledice su zabrinjavajuće. Temeljne vrednosti lične i političke autonomije, jednakosti u pravima ili, ako hoćete, ljudskog dostojanstva, solidarnosti i socijalne pravde, urušavaju se pod pritiskom socijalnih procesa koji se odvijaju po logici dominacije, arbitrarnosti i isključivosti.“⁸

Nazire se tako novi diskurs : moć i demonstracija moći koja negira jednakost u pravima. Sa druge strane, krivičnopravni sistem nastao na ideji retribucije se

---

⁶ Pešić, V., ibid str. 3.

⁷ Krivična odgovornost pravnog lica od devedesetih, kada je bila važan narativ ideje o opasnom delovanju baš pravnog lica je utihnuo. V. šire Simović Hiber, I., (2007) *Sistem rasprava o ideji vladavine prava, osnovama krivičnog zakona, pojmu zločinačke grupe i internacionalizaciji krivičnog prava*, str.83-97, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

⁸ Dimitrijević, N., Ustavna teorija u doba krize: moć, pravo i moral, Reč, br. 86/32, 2016, str 12 i dalje

vremenom konzervirao i do danas se ponašao i doživljavao kao zamrznuta tvorevina, izuzetno rezistentna na mogućnost promene. Ili kako se zaključuje u literaturi, čak ni razvoj društvenih nauka u devetnaestom veku, i sledstveno tome rezultati koji su ukazivali na potrebu napuštanja apstraktnog, spekulativnog načina razmišljanja i shodno tome sugerisali prelazak na konkretno i empirijsko (naučni pozitivizam), nisu dodirnuli klasične pravne discipline. Ili jesu, ali na pogrešan način? Pokušaćemo proveriti.

U krivičnom pravu kao grani javnog i pozitivnog prava se javlja jedan novi problem. Čini se važnim pomenuti da je u svim normativnim procesima zanemaren pojam pravne vrednosti. Preovlađujući dogmatski pozitivizam u pravnoj kulturi je proizveo problem (misli se na objašnjavanje pozitivnog zakona samim zakonom). Marginalizujući pitanje osnovnih pravnih vrednosti, ili ih tretirajući kao nesumnjive, podrazumevane i rešene, ostavljajući da se njima bavi aksiologija prava, pravne vrednosti kao takve su postale konsekvantno nebitne za pozitivno pravne discipline.⁹ Upravo zbog „neizučavanja ili vrlo slabog izučavanja pravnih vrijednosti, ne može biti sasvim jasno kako nastaju sadržaji pravnih normi i zbog čega dolazi do etičkih, političkih i pravnih sporova u pogledu toga kako bi trebalo normirati pojedine društvene odnose“¹⁰. Različitost tumačenja pravne vrednosti – pravde je posledica posebnih interesa raznih društvenih grupa i načina na koje one opravdavaju svoje interese, prikazujući ih kao opšte.

Vrednosno načelo pravednosti prema Ulpijanovoj izreci *suum cuique tribuere* (svakom ono što mu pripada) znači da jednakima pripadaju jednaka prava i obaveze, a nejednakima treba nejednako raspodeliti prava i obaveze, srazmerno njihovoj nejednakosti. Pravne vrednosti su etički i idejni izvori pravnih normi, u tom smislu da određuju kako bi bilo najbolje urediti društvene odnose, i koja pravna ovlašćenja i obaveze dati pravnim subjektima u tim odnosima¹¹. U literaturi se kao vrednosti od značaja za pravo najčešće navode: vrednost života, slobode, ljudskog dostojanstva, istine, pravednosti, mira, zakonitosti, pravne sigurnosti. Od ponuđenih vrednosti očito

---

⁹ Simović – Hiber, I., ibidem

¹⁰ Visković, N., (2001) *Teorija države i prava*, str. 136., Zagreb

¹¹ Pavčnik, M., (2003) str.274., *Pravo*, Ljubljana